

SÂDIK KEMÂLÎ VE DİVANİ (DÜRRETÜL-UŞŞÂK)**Nilay KINAY*****Özet**

Klasik Türk edebiyatı alanında yapılan çalışmaların içinde Divanlar üzerinde yapılan araştırmalar önemli bir yer tutmaktadır. Divanlar, Klasik Türk edebiyatı dönemi boyunca kullanılan Arap alfabesinin Latin harflerine aktarımı yoluyla günümüze ulaştırılmıştır. Elimize ulaşan bu Divanlar çoğu zaman; yazıldığı yüzyıl ve bu yüzyılın ekonomik, sosyal, iktisadi hayatı hakkında bir belge niteliği taşımaktadırlar.

Bu çalışmada biyografik kaynaklarda bahsedilmeyen, Klasik Türk şiiri özellikleri içeren *Sâdik Kemâlî Divanı* tanıtılmıştır. El yazması bir eser olan divanın müellifi Sâdik Kemâlî'dir. Edebiyat tarihlerinde şair hakkında bilgi bulunmamaktadır. Mürettep olmayan bu divanın tek nüshası vardır. Tasavvufî konular işlenen eserde lirik söyleyişlere de rastlanır. Müellif hattı olan fakat son varakları eksik olduğu için tarihi bilinmeyen yazmada büyük oranda aruz vezni kullanıldığı hâlde hece vezni ile yazılmış şiirler de bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sâdik Kemâlî, Divan, Tasavvuf, Klasik Türk Edebiyatı.

SÂDIK KEMÂLÎ AND HIS DIVAN (DÜRRETÜL-UŞŞÂK)**Abstract**

The most important and necessary studies in the field of classical Turkish literature are Divan studies. At the present time these Divan's are conferred by transferred of Arabic alphabet to Latin alphabet. Obtained these Divan's; written century, carry a document, attributes about this century's economic, social and geographical life. In this study introduced to *Sâdik Kemâlî's Divan* which include properties of classical Turkish poem and unnamed in biographical sources. Sâdik Kemâlî is author of Divan's which is a manuscript work in historys of literature there aren't knowledge about author. There are single copy of this Divan which is not organized.

This work which processed mystical subjects encountered lyric conversation too. The lettering had been used largely to aruz meter which have author line but date is unknown because it is missing the lost page but there are poems which had been written using to syllabic meter.

Keywords: Sâdik Kemâlî, Divan, Mystical, classical Turkish literature.

Giriş

Günümüzde, Türk edebiyatı sahasında yapılan çalışmalar devam etmektedir. Çeşitli kütüphanelerde, özellikle klasik Türk edebiyatı ile ilgili olarak tespit edilen eserler aracılığı ile yeni şairlere ve bunların divanlarına, farklı tarzlardaki şiirlerine rastlama olanağı ortaya

* Arş. Gör.; Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nilaykinay@atauni.edu.tr.

çıkılmaktadır. Gün yüzüne çıkarılan her eser ve bu eserlerin müellifleri, edebî hazinemize kendi imkânı dâhilinde bir katkı sağlamakta ve edebî zenginliğimizi artırmaktadır. Divanlar, klasik Türk şiirinin sanat açısından en kıymetli eserlerinin başında gelir. Divanlar, şairlerin türlü biçimlerde yazdıkları manzumelerden toplanmış eserlerdir (Levend, 2008, s. 101). Türk edebiyatı geleneğinin oluşturduğu edebî birikimin değerli bir bölümünü teşkil eden divanların birçoğu Latin harflerine aktararak günümüze kazandırılmıştır. Latin harflerine aktarılan divanların ciddi bir kısmı ise tahlil edilmiş ve çeşitli açılardan incelenip değerlendirilmiştir. Yapılan bu çalışmalar klasik Türk edebiyatı ve kültürü açısından olumlu gelişmelerdir, fakat yeterli değildir. Türk edebiyat tarihinde bahsi geçen çoğu divana ulaşılamamıştır. Bunun aksine, yapılan araştırma çalışmaları sırasında, kaynaklarda anılmayan birçok eserin de varlığı sonradan ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda çalışmaya konu olan Sâdık Kemâlî'nin de edebiyat tarihlerinde ve biyografik eserlerde adına rastlanılmamıştır. Yaşamı hakkında kısa da olsa yazılı bir bilgi bulunmayan Sâdık Kemâlî'nin biyografisi elde bulunan müellif hatlı *Divanı*'ndan hareketle oluşturulmuştur.¹

1. Sâdık Kemâlî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği

XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Sâdık Kemâlî'nin kaynaklarda adına rastlanılmamıştır. *Divan*'ında kendi düştüğü kayıtlara bakarak edindiğimiz bilgiler ışığında, şairin Ordu ilinin Hapsamana ilçesinden olduğunu görüyoruz:

‘Aceb şehri-i ‘ilimdir Hapsamāna

Aña beñzer mekân yokdur zamāna

...

Vağan olduğüçün *Şādık Kemāle*

Anıñ qadri irişdi āsumāna (vr.19^b)

Asıl adı Kemal olan şair, pirine ve Hak yoluna bağlılığını gösteren “Sadık” sıfatını alıp adının sonuna nispet “i”si ekleyerek *Sâdık Kemâlî* mahlasını seçmiştir:

Şıdık ile buldum kemāli tañ degil *Şādık Kemāl*

Vuşlat-ı yâr-i qadīm oldum benim tek kim ola (vr.5^a)

¹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi ve metin için bk. Prof. Dr. Metin AKKUŞ danışmanlığında Kinay, N. (2012). Sâdık Kemâlî Divanı (Dürretülüşşak). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışmada, tezde geçen manzume ve varak numaraları kullanılmıştır. vr. kısaltması varak karşılığıdır.

Şairin mahlası olarak “Sadık” sıfatını seçmesi, onun ruh hâlini yansıtmaması, dünya görüşünü göstermesi ve hayata bakışını ortaya koyması bakımından önemlidir. Zaten şairleri dikkatlice tetkik edilecek olursa, onun bu mahlası seçmiş olmasının tesadüfi olmadığı, şairin *mücrim* ve *siyeh-rû* (günahkâr) bir kul psikolojisiyle tam bir teslimiyet içerisinde bulunan, tevazu sahibi bir Müslüman portresi çizdiği görülecektir. Sühreverdiyye tarikatının Zeynüddin el-Hâfî’ye (ö. 838/1435) nispet edilen kolu olarak (Öngören, 2013, s. 367) tanımlanan Zeyniyye tarikatına bağlı olan ve Zeyneddin-i Hafî’nin yolundan giden şair şairlerinde bunu sık sık dile getirir. Hatta Zeyneddin Hafî redifli bir de gazeli bulunmaktadır. Şair, kendini de bu zamanın Zeyneddin Hafî’si olarak gösterir:

Bu zamânîñ Zeyn-i Hâfîsiyem ey *Şâdık Kemâl*

Çuvvetim yetse ‘aceb mi ‘âlemi düzsem yola (vr.6^a)

Klasik edebiyat geleneği Osmanlı Devleti’nin hüküm sürdüğü dönemlere de denk gelmektedir. Divan şairleri ya da yazarları yaşadığı dönemdeki devletin başında bulunan büyüklere şiirler yazarlardı. Eğer şair geleneğinin sunduğu kanıtlar itibarı değerleriyle alınırsa, devlete-hükümdara tebaa olma ilişkisi, açıkça bir aşk veya sevgi ilişkisidir, hiç değilse aşka çok benzeyen derin bir duygusal bağlılık demektir (Andrews, 2009, s. 116). Bu cümleden de anlaşılacağı üzere padişaha şiir yazıp onu methetmek sevgiliyi yüceltmek gibi zorunlu bir görev olarak da görülüyordu. Sâdık Kemâlî’nin de Sultan Murâd için yazdığı şiirinin bulunması hasebiyle şairin XVI. yüzyılın ikinci döneminde yaşadığını tahmin etmekteyiz.

Ser-firâz-ı Âl-i ‘Osmân Hâzret-i Sulţân Murâd

Luţf u ihsân ehlisin kııl ‘âlem içre ‘adl ü dâd (vr.32^b)

Sâdık Kemâlî ile ilgili olarak tek kaynak kendi *Divan*’ı olduğu için edebî şahsiyeti ile alakalı olarak Divan’ından yola çıkılarak edinilen bilgiler oldukça yetersiz ve sınırlıdır. Edebî hadiseleri tetkik ve tasnif ederken göz önünde bulunduracağımız şey, daima eserdir (Tarlan, 1981, s. 25). Kullandığı kelimeler ve tamlamalar onun hakkında verilecek yargıyı destekleyen tek kaynak olacaktır. Şair kendi şiirlerinden övgüyle bahseder. Ama bir şairin edebî kişiliği, onun insanî hasletleri, tamamen olmasa da, büyük ölçüde karakterinden farklılıklar gösterebilir. Şair, her zaman zihninin ona sunduklarını vermez; bilakis bilinçaltı öğeler daha çok yer kaplar. Sanat eseri ile yazarın hayatı arasında sıkı bir ilişki bulunduğu zaman bile, bundan asla sanat eseri ile hayatın basit bir kopyasıdır manası çıkarılmamalıdır (Wellek *vd.*, 2005, s. 60). Bir şairin edebî kişiliği belirlenirken onun yaşam öyküsünden hareketle şiirlerini değerlendirmek ya

da şiirlerine bakarak onun otobiyografisini tanımlamak yerine, şiirleri muhteva olarak inceleyip şairi şair yapan unsurları tespit etmek daha doğru olacaktır. Bütün divan şairleri gibi Sâdık Kemâlî de şiirlerinde zaman zaman kendi şairliği üzerinde değerlendirmelerde bulunur. Divan şairleri bu tarz değerlendirmelerini geleneğin kendine özgü hayal sistemi ve sanatlı anlatımı içerisinde ortaya koyar ve bu beyitlerde, sanatı üzerine dozu oldukça yüksek övücü sözler kullanır (Tolasa, 1982, s. 17).

Mu'cizâtı söyledün *Şâdık Kemâl*

Göstere didârı bize zü'l-celâl (vr.70^b)

Bu kadar söz söyledi *Şâdık Kemâl*

‘Ârif olan añladı n’oldı me’âl (vr.21^a)

Şairin iddiası sözlerinin bir cevher olduğu, onu sadece âlim ve arif olanların anlayabileceği yönündedir.

Sâdık Kemâlî medrese eğitimi almış şairlerin özelliklerini göstermekle birlikte tekke kültürüne bağlı mutasavvıf bir şairdir. Divan edebiyatı ve halk edebiyatı nazım tür ve biçimlerini bir arada kullanmış; Yûnus Emre'nin ve onun takipçilerinin şiirlerinden de etkilenmiştir. Şiirlerinde ağırlıklı olarak dinî konuları işlemiştir. Şair, tasavvufi konuları işlerken Arapça, Farsça sözcük ve tamlamaları kullanmış, Eski Anadolu Türkçesiyle yalın bir dille şiirler yazmıştır. Dürretü'l-'Uşşâk Eski Anadolu Türkçesi bakımından zengin bir dil ve anlatım malzemesi barındırır. Sâdık Kemâlî'nin şiirlerinde tasavvuf hâkim ögedir. Şiirde tasavvufu işleyişleri bakımından şairler iki grupta incelenebilir. Hallâc-ı Mansûr, Seyyid Nesîmî, Ahmed Yesevî, Niyâzî-i Mısrî, İbrahim Hakkı gibi aynı zamanda şeyh veya mürşit konumunda kabul edilen şairler önce mutasavvıf sonra şairdirler. Bu şairlerin şiirlerinde tasavvuf ilk bakışta hissedilir. İkinci kısımda değerlendirilebilecekler ise tasavvufu sanat yönünden ele alan şairlerdir. Bunlar için tasavvuf öteki konular yanında yer alan, ilhama son derece uygun gelen bir konudur. Şiir ve sanat ilk amaçlarıdır (İpekten, 1996, s. 30-31). Böyle bir tasnife tabi tutulduğunda Sâdık Kemâlî, ilk grupta yer alması gereken bir şairdir:

Hâm degil *Şâdık Kemâlî'n* sözleri ey ehl-i dil

Çün aña himmet kılpudur ‘âlemiñ kuṭb u pîri (vr.30^b)

O, tasavvufu sanat yönünden ele almamıştır. Tasavvuf onda ilgi çekici bir ilham kaynağı veya şiirin konusu olmaktan ötedir. Sâdık Kemâlî'nin şiirlerine bakıldığında da onun

bir mutasavvıf olduğu anlaşılabilir. Şiirlerindeki vezin bozukluklarından, ayet ve hadis alıntılarında yola çıkılarak onun, sanatı amaç olarak değil de bildiklerini halka aktarabileceği bir araç olarak gördüğü söylenebilir:

Taşavvufdan haberdır yahşi añla

Berü tüt cãn kulağın sözi diñle (vr.51^a)

2. Divan'ın Özellikleri

2.1. Nüsha Tavsifi

Bulunduğu Yer ve Kayıt Numarası: Millî Kütüphane - T2581/237

Varak Sayısı: 85

Hat Cinsi: Nesih hat; başlıklar kırmızı, diğer kısımlar siyah mürekkep.

Cilt ve Yazı Ebadı: Siyah maroken gömme şemseli - 200×165

Başı:

İlâhî kâdir u ħallâķ-ı ʿâlem

Seniñ şunʿuñ kılur toprağı âdem (1^b)

Sonu:

Cãn dileğin var yine cândan dile

Cândan irer ne irerse bu dile

Dünyâ sevgüsin getürme bu dile

Tañrı evidür kıyım kıyımı bu dile (82^b)

Muhteva: 24 Mesnevi, 134 Gazel, 12 Dörtlük, 7 Muhammes, 4 Murabba, 3 Müselles, 37 Rubai, 9 heceli tür.

2.2. Yapı Özellikleri

Vezin

Şiiri estetik kılan en önemli unsurlardan biri de ölçüdür. Sâdık Kemâlî, şiirlerini hem aruz hem de hece ölçüsüyle yazmıştır. Aruz vezniyle yazdığı şiirlerinde aruzun hezec, recez ve remel bahirlerini kullanırken, hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde ise 8'li, 11'li ve 14'lü hece ölçülerini kullanmıştır. Türk şairleri aruz vezniyle şiir yazmaya başlayınca Türklerin en eski

vezinleri olan hece vezni medrese âlimleri ve havas sınıfı tarafından hakir görülmüş, millî vezin saraya, ulemâya, havassa karşı lâkayt kalan ve fakat millî benliğini muhafaza eden halk kitlesi ve halk şairleri tarafından kullanılmış, bugüne kadar muhafaza olunmuştur (Onay *hızl.* Kurnaz, 1996, s. 36). Sâdık Kemâlî'nin de Divan'ında bulunan hece ölçüsü ile yazılmış şiirleri onun halk kitlesi için eserini kaleme aldığı ispatlar niteliktedir. Kalıplar içerisinden en çok tercih edilen ise; "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıdır. Türk şairlerince sıklıkla tercih edilen remel bahrinin bu kalıbı hem kullanılış kolaylığı hem de ahenginden dolayı Türk şairlerince en çok benimsenen ve kullanılan kalıptır (İpekten, 1999, s. 212–214). Divan'daki manzumelerin aruz kalıbı ve hece ölçüsüne göre dağılımı şöyledir²:

Bahir	Vezin	G.	Msnv.	Mh.	Mr.	Ms.	Rb.	Kt.	Top.	%
Hezec	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	24							24	11,2
	mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	11	9					1	21	10
	mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	11		1					8	3,7
Recez	müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	5						5	2,3	
Remel	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	75		5	2	2	3	2	89	41,7
	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	4	12		2	1	32		51	24
	fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	4							4	1,9
	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	2							2	1
	Hece ölçüsü							9	9	4,2

Manzumelerin Beyit Sayıları

Sâdık Kemâlî dîvanında 127 gazel, 9 mesnevi, 7 muhammes, 10 dördlük, 37 rubâî, 4 murabbâ ve 3 müselles bulunmaktadır. Aşağıda manzume kısımlarının beyit sayıları verilerek Sâdık Kemâlî dîvanındaki toplam beyit sayısı gösterilecektir.

² Tabloda kısaltmaları verilen manzumelerin isimleri şöyledir: *G.* Gazel, *Msnv.* Mesnevi, *Mh.* Muhammes, *Mr.* Murabba, *Ms.* Müselles, *Rb.* Rubai, *Kt.* Kıta, *Top.* Toplam.

5 beyitli	57 gazel	285
6 beyitli	9 gazel	54
7 beyitli	43 gazel	301
8 beyitli	3 gazel	24
9 beyitli	8 gazel	72
10 beyitli	4 gazel	40
11 beyitli	3 gazel	33
15 beyitli	3 gazel	45
16 beyitli	1 gazel	16
17 beyitli	1 gazel	17
18 beyitli	2 gazel	36
19 beyitli	2 gazel	38
23 beyitli	1 gazel	23
GAZELLER	TOPLAM	984
114 beyitli	2 mesnevi	228
102 beyitli	2 mesnevi	204
75 beyitli	2 mesnevi	150
68 beyitli	1 mesnevi	68
64 beyitli	1 mesnevi	64
57 beyitli	1 mesnevi	57
MESNEVİLER	TOPLAM	771
5 beyitli	7 muhammes	35
MUHAMMESLER	TOPLAM	35
5 beyitli	3 dörtlük	15

6 beyitli	1 dörtlük	6
7 beyitli	3 dörtlük	21
8 beyitli	1 dörtlük	8
9 beyitli	1 dörtlük	9
18 beyitli	1 dörtlük	18
DÖRTLÜKLER	TOPLAM	77
5 beyitli	3 müselles	15
MSELLESLER	TOPLAM	15
2 beyitli	37 rubâi	74
RUBÂÎLER	TOPLAM	74
5 beyitli	4 murabba	20
MURABBALAR	TOPLAM	20
TOPLAM	BEYİT:	1976

Kafiye ve Redif

Şair, dış dünyadan edindiği güzellik algısını, göstergeler içerisine yerleştirerek somutlatırır. Yani air, güzel varlıklardan edindiği hazzı göstergeler vasıtasıyla ifade eder. O, güzel olan karşısında duyduğu hazzı ve yaamı olduğu duyguları hem ses özelliklerinden hem de sözcüklerin ve sembollerin ifade gücünden faydalanarak dile getirir. Derinden hissettiği duyguları başkalarıyla da paylaşma ihtiyacını karşıladığı yollardan biri de sözcüklerin ses değerlerinden faydalanmaktır. Klasik edebiyat çalışmalarında ses değerlerinden yararlanılan uygulamalardan olan kadiye ve rediflere rastlanılır.

Çeşitli adlar altında değerlendirilen kadife ve rediflerin incelediğimiz divanda da olduğu gözlemlenmiştir. Sâdık Kemâlî, Őirlerinde redifli Őirlere verilen isim olan *kafiye-i mreddefeyi* ki, bunun amacı uyaktaki ek ve takılardan sonra ayrı bir sözcükle yazılmış olmasıdır. Kafiyeyi oluşturan ses tek ses ise yani yarım kafiyenin karşılığı olan *kafiye-i mcerredeyi* (Dilçin, 2009) sıklıca kullanmış; eklerden tek sözcükten oluşan redifler ve yine sayıca az olmamakla birlikte tekrarlı redifleriyle Őirlerindeki ses unsurunu zenginletirmitir. Sâdık Kemâlî'nin Divan'ında ahenk unsurları incelenirken *kafiye-i mrdefe*, *kafiye-i mücerrede* ve ikiden çok harfin tekrarıyla

olan *kafiye-i müessese* ve revinin sonundaki sesin ünsüz olması durumunda oluşan *kafiye-i mukayyede* örnekleri bulunmaktadır.

Divan'da bulunan kafiye çeşitleri ise şu şekilde örneklendirilebilir:

Kafiye-i mürdefe:

Ne baş kim varmaya dâ'im sücûda
Kesilsün gelmesün hergiz vücûda (vr.2^a)

Kafiye-i Mücerrede:

Velî 'aşkıñla söyler bu dilim çok
Seniñ zikriñden özge bir sözüm yok (vr.1^b)

Kafiye-i Mukayyed

Bilmedi âdemde Hakkıñ sırrı var
Ey fehim it yüri añla berri var (vr.3^a)

Eklerden oluşan redif örnekleri:

Akar her demde 'aşkıyla benim dîdelerim âbı
Benim hâlime hayrândır cihâniñ şeyh ile şâbı (vr.12^b)

3. Muhteva

Sâdık Kemâlî, dinî-tasavvufî konuları ağırlıklı olarak işlediği eserinde, inandığı fikirleri nazma dökmüştür. Duygularını coşkun bir lirizmle dışarı vurmuş ve sade, külfetsiz bir ifade tarzı ile belirtmiştir. Sadelik ile belirtilen sadece görünen ifadelerin anlaşılabilirliği ile ilgilidir şiirin anlamlandırılması ve yorumlanması yönünde değildir. Çünkü edebî bir metnin içerik ve şekil açısından sade veya karmaşık olması farklı bir durum arz eder. Sâdık Kemâlî eserini; Allah aşkını, peygamber ve ehl-i beyt sevgisini, tevhit düşüncesini ifade için bir vasıta olarak kullanmıştır. Şiirlerinde pek çok aruz kusuru vardır. Aşağıdaki beyit aruz kusurlu beyitlerdendir:

Şifâtile 'ayn-ı zâtı bulmuşam
Sekiz cenneti almazam tüzüme (vr.28^a)

Eserin didaktik yönünün olması şairin üslubunu etkilemiştir. Ders verir gibi konuşma tonuyla beyitler söylemiştir:

'Âlem-i vahdetde oldı bu şadâkatlar baña
Cân kulâğıyla işit kim toğrı söz didim saña (vr.43^b)

Şair bazen kendisiyle de diyalog halindedir. Bu beyitlerde genellikle öz eleştiri yapıp kendine nasihat etmektedir:

Yetmek isterseñ Hâka *Şâdıķ Kemâl*

Zıkr-i Allâh eyleyüb Kırʔân oñı (vr.19^b)

Sâdıķ Kemâlî *Divan*'ında konu olarak genellikle İlahî aşkı işler. Söz konusu tercih nedeniyle; eserin kelime kadrosu azalıp ve üslupta tekrarlar ortaya çıkarak, eseri tekdüze bir söyleyişe mahkûm eder.

Sâdıķ Kemâlî, 113 numaralı manzumede (vr.50a) Sebeb-i Telif-i kitab başlığı altında eserini kaleme alma nedenini ve eserine verdiği ismi şu şekilde ifade etmektedir:

Cüzʔi remzetdi bize ol dem velî

Söz virür oldu bu miskîniñ dili

Himmeti birle iderem söz ü saz

İderüz şimden girü söze ağâz

Çünkü himmet oldu eyledim hıṭâb

Nâmını bil teʔlif olındı kitâb

Dürretü 'l-'Uşşâķ diyü ad eyledim

Dostlarıñ göñlüni hoş şâd eyledim

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Sâdıķ Kemâlî bağlı olduğu velinin işareti ile şairlik yeteneğinin ortaya çıktığını, pirinin feyz ve himmeti ile yola koyulduğunu, bu feyz ve himmet ile *Divan*'ın düzenlendiğini ve isminin de dostlarının gönlünü hoş eylemek için “*Dürretülüşşâķ*” konulduğunu söylemektedir.

Sâdıķ Kemâlî'nin divanında kullandığı en belirgin sanatlar mana sanatlarından olan ve işlenen konuyu farklı kaynaklara taşımaya kolaylaştıran *telmih* ve *iktibas*lardır. Şairin işlediği aşkın ilahi aşk boyutu ve hayatını şekillendiren tasavvuf, şairin konuyu derinlemesine işlemesini kolaylaştırmıştır.

Divan'da Türkçe kelimelerle yapmış olduğu tamlamalar dikkat çekmektedir (toprak-ı âdem). Özellikle iktibas olarak tespit edilen 52 adet âyet ve hadisler eserde önemli bir yer tutar. Şair, iktibasların aruza tatbikinde başarılı olmuştur:

Ḥakîmsin ḥikmetiñ çok ḳâdir Allâh

Didiñ “*lâtâḳnaṭū min-Raḥmeti'l-lâh*” (vr.2^a)

Ḥaḳ seni sevdi yaratdı kendüye ḳıldı ḥabîb

Sensün ol “*Tâhâ*”vü “*Yâsîn*” “*Raḥmeten lil-âlemîn*”(vr.2^b)

Malzemesi ve ilham kaynağı büyük ölçüde dinî çerçeveye sınırlanmış olan klasik şair buna uygun bir hayat felsefesine sahiptir (Okuyucu, 2006, s. 184). Tasavvuf, bu şiir için temel kaynaktır. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim ve hadisler de müracaat kaynağı olmuştur. Ancak şairler için asıl ilham kaynağı ve fikirlerinin iddiasına delil olarak kullandıkları peygamber kıssaları, veli menkıbeleri ile Tarihî ve efsanevî şahsiyetlere ait hikâyeler, efsane ve rivayetler sayılabilir. Divan'da telmih yoluyla geçen isimler şunlardır: Peygamberler; Hz.Muhammed Hz.Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Süleyman, Hz. Musa, Hz. Hızır, Hz. Yusuf, Hz. İsa, Hz. İlyas, Hz. Yakup ve Hz. İdris. Diğer dini şahsiyetler; Dört Halife, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan, Hz. Fatıma, Hz. Hamza ve Hz. Bilal. Hükümdarlar; Sikender, Cemşid, Sultan Murâd, Keykubâd, Rüstem, Fağfur. Şairler; Yetimî, Selmân, Antere. Tarihî ve mutasavvıf şahsiyetler; Veysel Karânî, İbrahim Edhem, Zeyneddin-i Hâfî, Hallâc-ı Mansûr, Şibli ve Şeyh San'an.

Sonuç

Her milletin, tarihî süreç içerisinde meydana getirdiği, kendi millî vasıflarıyla teşekkül etmiş, bir edebî kültürü mevcuttur. Bu edebî kültür oluşurken, tarihî süreç boyunca yaşamış olan her şair ya da yazar, ortaya koyduğu eserleriyle milletine ait olan edebî kimliğin oluşmasında ve edebî zenginliğinin gelişmesinde az veya çok pay sahibidir. Dolayısıyla her toplumda olduğu gibi, Türk toplumunda da bugün ulaşılan edebî kültürün meydana gelişinde, her şair ve yazarın belli nispette katkısı ve emeği bulunmaktadır. Bu çalışmada yapılmaya çalışılan, söz konusu şairlerden biri olarak Sâdık Kemâlî'nin eserinden hareketle onun edebî kişiliğini ve edebiyatımızdaki yerini tayin ve tespit noktasında onun meydana getirdiği Divan'ı incelemektir. Sâdık Kemâlî, çok da hacimli olmayan divanındaki şiirleriyle edebiyat sahasındaki tekâmül sürecine hizmet etmiştir. Şiirlerinden hareketle onun; divan şiiri geleneğini bilen, klasik şiirin mazmunlarını, mecazlarını, söz ve mana sanatlarını şiirlerinde kullanabilen, klasik şiirin

yakından ilgili olduğu tasavvuf ve din konularında ilmî birikime sahip ve hayatını tam bir Hak âşığı gibi geçirmek isteyen biri olduğu söylenebilir. Bağlı olduğu Zeyniyye tarikatı 16.yüzyıldan sonra kuvvetli temsilciler çıkaramamıştır. Buna sebep olarak aynı dönemlerde öne çıkan Nakşibendîlik, Halvetiyye ve Bayramiyye gibi tarikatların gücü gösterilebilir. Sâdık Kemâlî'nin biyografik kaynaklarda yer almaması Zeyniyye tarikatının Anadolu'da yeterince destek bulamamasına bağlanabilir.

Sâdık Kemâlî Divanından Örnekler:

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bülbül-i rûhuñ bugün 'aşkı düşübdür bir güle
Lebleri hâşiyetin beñzetmek olmaz bir müle

Vaşlıcün çekdügüm zahmetleri ben haste dil
Ta^cbirin itmez lisân anıñ meger Mevlâ bile

Fırkatinde eşk-i çeşmim garğa viridi 'âlemi
Raħm idüb amân-ı vuşlatla meger bir gün bile

Râh-ı 'aşkıında anıñ terk eyledim nâmüs u neng
Ol sebebden 'âlem içre düşmüşem dilden dile

Ol kadar tahmîl ider bâr-ı firâkı ol baña
Ey müselmânlar görüñ ol bârı urmazlar file

Ehl-i hâle hâlimi 'arz eylerem ancak hemân
Tañrı haqqı eylemezem miñneti yârdan gile
Râh-ı Haqda seyr-i izhâr eyler ey *Şâdık Kemâl*
Tâli^c olsun eyü adıñ gün gibi ilden ile (vr.4^b)

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Bu baħr-ı 'aşkıñ içinde yine garğ eyledim cânı
İrişdim kaırına şimdi çıkardım dürr ü mercânı
Esîr oldum idi 'aşka hulâşa ihtiyârım yok
Koyub benligimi benden özümden olmuşam fânî

Muhabbet-i İlähîden bize irişdi bir şemme
Kesildim hıvâb ile hırdan arıtdım et ile kıanı

Gezib seb^c-i semâvât-ı vişâlin isteyü anıñ
Şükür kendü vücūdumda baña eyledi iřsânı

İrişdim vaşlına anıñ gidipdir varlıgım benden
Kıanı bir ^câkıı-ı kâmil ki benden fark ide anı

Hađ oldum Hađđ ile demeñ muhabbet-i İlähîdir
Taşavvufdan haber diñle eyü fehm eylegil anı

Kemâl-i Şādıkıñ kıavli taşavvufda ta^carrüfdür
Gezer insân velî hayvân ne bilsün kıavl-i insânı (vr.9^b)

mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Ey ^cilm-i ledünn-ma^cden ^cariflere olan pîr
Olmadı nihân hâzretiñe dâ^cîma bir seyr

Bed-güy hâsîsler belî çokdur bu cihânda
Bâğın kıılıcı birle kıamu anları hep kıır

Siz lutf-ı seşâ ile olalı ^câleme meşhür
Diller dimeği sizcileyin ğayri dağı sır

Ecnâs-ı müridiñ geziyor dürlü hevâda
İşsân-ı nazâr birle göresiz kıamusın bir

Medhiñde seniñ ^câcizdürür *Şādık Kemâlî*
Dil yoğdurur anı dimege hep kıamu bir bir (32^a)

Kaynaklar

- Andrews, W. G. (2009). *Şiirin sesi, toplumun şarkısı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dilçin, C. (2009). *Örneklerle türk şiir bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İpekten, H. (1996). *Fuzûlî, hayatı, sanatı, eserleri*. Ankara: Akçağ Yay.
- İpekten, H. (1999). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Kinay, N. (2011). *Sâdık Kemâlî divânı (dürretülüşşak)*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Levend, A. S. (2008). *Türk edebiyatı tarihi 1. C*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Okuyucu, C. (2006). *Divan edebiyatı estetiği*. İstanbul: L&M Kitaplığı.
- Onay, A. T. (1996). *Türk şiirlerinin vezni*. (haz. C. Kurnaz). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öngören, R. (2013). Zeyniyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, C 44, 367-371.
- Sevindik, H. (2012). *Blinmeyen bir eser: Yümnî divanı*. Turkish Studies, 7(3).
- Tarlan, A. N. (1981). *Edebiyat meseleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tolasa, H. (1982). Divan şairlerinin kendi şiirleri üzerine düşünce ve değerlendirmeleri. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*.
- Wellek, R. ve Warren, A. (2005). *Edebiyat teorisi*. (çev. Ö. F. Huyugüzel), İzmir: Akademi Kitabevi.

SÂDIK KEMÂLÎ DİVANÎ'NDAN (VR. 1^b-2^a)

10 Egypt 1976, No: 17, 18, 19

اولا حرمين قادم افاره
 آم يوق يول اولوزاق قالم ياره
 بو حاليلر بيردركاهر اولوم
 نوار برونده سن سياتي
 خلايقت ذنون قلمغفور
 ديدك لانتظوا من حضرت الله
 ايشتم بو خطاي حمت كنون
 ستر كيم حصه نكره رسوخوم
 كوزهدن قور وهرسون قايير
 كلسون كلسون هر كوخوره
 حقيقته انك كدر بهايي
 بچونكم كمد راول بر طيبين
 بولور نفسي هلا كنن امان
 حبيبت عشقنر ديسون سار

دوتالور ستمچيم كانه
 بنم عيم كانه جوق زياده
 كناهون بغايت شرمسار
 نوز وفضلكل ياره سن بري
 نسبي رحمتك كر سستوخوم
 حكيمسن جانك جوق قادر الله
 كسري يم اميدي رحمت كن
 نم زده قدر بو قدر وچوم
 سچودي اولدين باشلر اولور
 نر باشيم وارميردكم سچوده
 نر دستيم بو قدر بر انك سچوي
 سخاسره ستي سستونلر ديدن
 اگر حيو انر وير رسلك صان
 كمال هادي بو تور كماله

سنتك صنعت قلمو طوق آلام
 تكتر ايلين ايلين اولور
 بزي قلمه تكتر ايلينون
 حضور اهل قلمو اهل نون
 چوسنس قوللر كحالينون
 ولي بريكو كاشاهد در عالم
 دخي معلوم سكال اشرار ابرار
 بزي لطفلك ايلر سكال ايتق
 كند لطفلك خنالر طرديلر بزي
 بنم حالي بنون يك بيلور سن
 سنتك ذكر كنن اولور بر سونم
 معين ايلر كجا اولجا ياري

بسم الله الرحمن الرحيم
 الهي قادر و خلاق عالم
 فرشتهلر سچود ايلر كا هم
 ديلم يالهي بوني سنون
 عباد تكان قلم ايلر خاضع
 بيلور سش جهنم سچو هم
 كجا كي كنهكي بلدي ادم
 برابر در قشاه جهوه اسرار
 سكال تسبيح ايلر قولايق
 بوزم قاره كي اسم اميني
 بچير بر حيا هم عرض ايلم بن
 ولي عشقك سولر بو بودم بچي
 كناه هم كچير بنك بو قدر كناه

اول

SÂDIK KEMÂLÎ DİVANI'NDAN (51^b-52^a)

52
 کله دینیا جمع دین غیر سبک
 اوز بیضا اندر لایله در درایت
 یقینی دکله زنگنه اوز قیول
 حاسین دوشمنه قیول قالم
 بیویب بیضا نیک اولده اوز عار
 نخستلرت اوله جمله نالک
 اگر نترسه کوروسن جن جمالی
 بزی دوشلار و کور آلتا قیول
 کن نترس کوریه خونی نازک
 توفیق توفیق هر تکلف
 دیا ایله عمل ایله کورس
 حقا که سما ندر ایم دیکلمس
 ایلتک تذکیر اوله حالینی دیو کلدر
 طریق بو بیخی سگ کلدن
 ایلتک عیبی خلقیله بو مقدر
 مثال نشه کن مکرید ایلمس
 بیخ کلوه اول جمع ایت نفلطه
 بد اوت بولان احو قلم ایتل
 هونن نترسه ناده کجه حاله
 حالان اوله ایتکل ایلمس
 حر ایتل جمع ایدر سول نولمال
 مکن ایدر جن صاد ق کالی
 الهی اوز لوروزوشنا قیول
 آیدر کله اوه همدلن اولارک
 تصوف ناست ای دور عارف
 تصوف سوزی سول کلدر
 دن ایدر به تصوف نیکلمس
 تصوف بیخ نغازین کر عملس
 تصوف حلقه خالق سئلدر
 تصوف نیا توفیق اویومکل
 یکن بو غنی اوز دینه یا قله سنبل
 سکا مغنوم اولدی جمله سیر
 هر شاره اقلور سکارا ری
 بو حسرت قه ادی یور کور بیخ
 دخی اعلایه ایدر دوشم کوز
 چقارم بیختمدن بیخ دور کوز
 کله ناده اوه صاف اولوب اوله
 بیس اقدن مکن سوله قه اویور
 سکا معلوم اولدی سول کلدر
 بو بیخ دور با سنی بو بیخ دور
 بیخ کور کور ای بیخ
 او قور اولان اولوسه ای
 بوز لور یوره قالور سون بلک
 ایدر کور کور کله طاموی بولم
 دخی خود بینا اولوب اندر کور کور
 بکا رز ایدر ایدر اوستا
 بیخ حوروت اولور سون کور کلدر
 یقینی اولدی کور لومک غیر
 دیدیم ای دیره ملک دخی جریغ
 کاهن قالدی سولوم سوز
 بیاق ایتیم تصوفت خبرلر
 دیدی یا دخی کور کور خاشا
 سکا مغنم اولور صله سولری
 تکلف اینه نغسه اروتق کلدر
 صله شمدری کور کلدر بو سول
 کله تکلیف ندری حق نغسه یوجه
 شوسوزی کور لوجهای
 باری دوهله کور به حدن بریم
 کل ندری کاهن دیندن اوله
 خطا نالک باشی نریبایری هرک

مثال